

TAKÁCS FERENC JUSSA*

TAKÁCS FERENC

„A derék nem fél az idő mohától.”

A Berzsényi-idézet a hódmezővásárhelyi Kincses-temetőben Takács Ferenc síremlékén olvasható. Az özvegye és leánya által állíttatott emléken Szabó Iván domborműve is idézi Feri Bácsi arcát.

A szegényparaszti származású szociáldemokrata politikus 1893. október 2-án született Hódmezővásárhelyen. A fogékony, Ady-rajongó kőművestanonc 1908-ban lett tagja az építőmunkás szakszervezetnek, egyszersmind a szociáldemokrata pártnak. A mozgalom ettől kezdve negyven esztendőre mindennapi életének részévé vált. A világháborúba az elsők közt hívták be, néhány hónap múlva azonban súlyosan megsebesült – mindkét térdét átlőtték – és hosszas kórházi ápolás után 1916-ban 50%-os rokkantként leszerelték. 1918 októberében már a helyi pártszervezet titkára.

A háború alatt, a pozsonyi kórházban kőműves szakvizsgáját tette le, a szegedi Csillagbörtönben, ahová 1919 őszén került, németül tanult. Szabadulása után magánérettségit akart tenni, de a rendőri felügyelet alatt álló munkásvezető vizsgáját a megyei tanfelügyelő nem engedélyezte. 1923 őszén megnősült, 1924-ben iparendélyt kért. 1926-ban negyedik jelöltként indult az országgyűlési képviselő-választáson, egyelőre eredménytelenül. A város parlamentjébe, a törvényhatósági bizottságba sikerült csak bejutnia három évvel később, a párt más képviselőivel együtt.

1931-ben újra képviselőjelölt, 1932 februárjától városi párttitkár. Tömeggyűlések

szervezése, tiltakozó beadványok, javaslatok a válság elleni harc útjelzői – és a hatósági retorziók: bíróság, rendreutasítás, sajtóper, a gyűlések betiltása. Amikor 1933-ban a helyi ipartestület elnökévé választják, a miniszter felfüggeszti a testület önkormányzatát.

Takács nagyon fontosnak tartja a tömegnevelést, a falusi szervezőmunkát, az 1931-ben létesült Munkásotthon előadások, eszperantó tanfolyam, legális és illegális szemináriumok állandó színhelye. Itt működik a dalárda, a szakcsoportok közös könyvtára (a harmincas években mintegy másfélezer kötettel), megfordult a munkásotthonban Móricz Zsigmond, Veres Péter, vásárhelyi tartózkodása idején állandó beszélgető, sakkozó vendég József Attila.

Az 1935-ös választás a szociáldemokrata párt fölényes győzelmét hozta Vásárhelyen. Takács egyike lehetett annak a 11 szociáldemokrata képviselőnek, aki akkor mandátumhoz jutott a 245 tagú parlamentben. Egy ciklus idejéig a munkások, a tanyai, falusi lakosság, a mezőgazdasági szegénység szószólójaként a parlamentben folytathatta harcát. Hogy tevékenységét városa figyelemmel kísérhesse, folyóiratot indított: a *Magyar Alföld* (majd *Nagy Magyar Alföld*) évi tíz számmal 1935-1939 között jelent meg Vásárhelyen. Már első parlamenti beszédében, az azévi költségvetési vitában az országgyűlés elé tárta az alföldi szegényparasztság, földmunkások kilátástalan helyzetét. Beszélt a félmillió mezőgazdasági munkanélküliségről, a kiépietetlen utakról, az öntözés, a belvízszabályozás hiányáról. Elképzeltelhetetlen adatokat közölt a nyomorúság fokozódásáról, mint mondta, sok földmunkás családnak napi 17 fillérből kell megélnie. Több határozati javaslatot nyújtott be, elsősorban gyökeres és átfogó földreformot kidolgozó törvényjavaslat előterjesztésére, az egyházi és világi nagybirtok megszüntetésére.

1936-ban csehszlovákiai, felvidéki, majd dániai tanulmányutat tett, utóbbi helyen a szövetkezeti rendszert tanulmányozta.

Széleskörű érdeklődése – amint az özvegye által a vásárhelyi Németh László Könyvtárnak ajándékozott könyvei is mutatják – a szövetkezeti rendszertől a képzőművészetig sok mindenre kiterjedt. Nemcsak magyarul olvasott, a börtönben, hanem a magánérettségire készülve németül is megtanult, s angolul, franciául, eszperantóul is beszélt egy kicsit. Fiatal éveitől naplót vezetett, utazásait, ha csak munkát keresett is, igyekezett mindig ismeretszerzésre használni.

Háza a harmincas évektől írók, művészek találkozóhelye, a rászorulóknak menedék, sokszor megfordult náluk Medgyessy Ferenc, Németh László, Erdei Ferenc, Somlay Artur, de lehetőségeihez mérten mecénás is. Támogatta az 1933-tól Vásárhelyen nyomor-

gó Kohán Györgyöt, s az ő költségen jelent meg a vásárhelyi költő, Pákozdy Ferenc 1943-as *Förgetegben* című kötete, és *Shakespeare szonettfordításai*.

A népi írókon s a Szegedi Fialalokon kívül, kapcsolatban állt József Attilával is, aki 1929-1935 között hónapokat töltött nővére-nél Vásárhelyen, 1934-ben az év jelentős részét is. A költő gyakori vendég nemcsak a Munkásotthonban, de Takácséknál is, ismeretségiük, a hasonló gondolkodású emberek kapcsolata – a korkülönbség ellenére szinte barátsággá mélyült. Mint ismeretes, József Attila nagy, összegző, válogatott kötetének, a *Medvetánc*-nak is Vásárhely a bölcsőhelye. 1934 tavaszán itt állította össze a kötet tervét, s a könyv az esztendő végén, karácsonyra már eljutott Vásárhelyre, ahol Takács maga intézte annak terjesztését. Ő maga számozott példányú, dedikált kötetet kapott, a következő ajánlással: „Takács Ferencnek meleg barátsággal. Bp. 1934. dec. József Attila.” Kapcsolatuk a költő távozása után sem szakadt meg. A politikus 1935-ös választási győzelméhez Attila Szántó Judittal együtt levélben gratulált. Takács verset kért tőle a *Magyar Alföld* számára (sajnos nem jött), cikket írt a *Szép Szó* 1936-os első számába.

Az új választáson, 1939-ben a szociáldemokrata képviselő néhány szavazattal alulmaradt kormányparti ellenfelével szemben. A háború idején tovább dolgozott a helyi pártszervezetben, ezekben az években került szorosabb kapcsolatba a *Szabad Szó* című hetilappal.

1944-ben ő is ott van a debreceni újrakezdők között, beválasztják az Ideiglenes Nemzetgyűlésbe, sőt a kormánynak is tagja. 1945. június 1-ig iparügyi miniszter, mely tisztségéből egyébként azért hívják vissza, mert nem volt hajlandó hozzájárulni az Egyesült Izzó hadi jóvátételként a Szovjetunióba való elszállításához. Ez év őszétől földművelésügyi államtitkár, 1946 januárjától árvízvédelmi kormánybiztos is, a Sió-csatorna építésének irányítója.

1948. május 20-án, mivel nem akart átlépni a szociáldemokrata párt szisztematikus felszámolása után alakuló Magyar Dolgozók Pártjába („Nem akarom elhagyni az utolsó percig azt a pártot, amelynek köszönhetem, hogy ember lettem.”), nyugdíjazták. Még az év őszén elvették kis földjét, csakhamar nyugdíját is megvonták, s 1950. június 21-én „hazaárulás” vádjával [!] börtönbe zárták. (Elhurcolását követően budapesti lakásából négy egymást követő éjszaka szállította el az államvédelmi hatóság könyveit, írásait, fényképeit, kiténtéseit – mint „bűnjelkeket, terhelő bizonyítékokat.”) Családja három évig semmit sem tudott róla, még azt sem, él-e egyáltalán. 1955. november 26-án „kegyelemből” szabadon enged-

HÁZ – HAZA – HŰSÉG

Osváth László: *Kötődés - a szülőváros, Hódmezővásárhelyhez*
című kötete kapcsán

ték, börtönben szerzett betegsége azonban csakhamar elvitte, 1956. május 13-án meghalt. A Legfelsőbb Bíróság 1957. szeptember 25-én adta ki a határozatot ártatlanságáról. („Bizonyítékok hiányában”!)

Özvegye, Takács Ferencné Balla Erzsébet asszony (1897-1990) egész hátralévő életében nem szűnt meg küzdelmet folytatni férje emlékének tisztára mosásáért. Magános, sokáig reménytelennek látszó küzdelmet. Az 1970-es évektől főiskolai szakdolgozat született, hiteles életrajzot közölt a megyei lap, tanulmányt, újságcikkeket írtak kezdeményezésére, inspirálásával. Kapcsolatba lépett egy történésszel, aki előadást tartott Takácsról. József Attilával való barátságukról, férje és Rákosi Mátyás viszonyáról széles visszhangot kiváltó beszélgetés zajlott le vele a városi televízióban. Dokumentumai, elbeszélése alapján Galgóczi Erzsébet drámát írt Takács Ferencről; *Aki halott, megbocsát* címmel. (Az író e munkáját *Magyar karrier* című 1986-os kötetébe is beválogatta.

Ügymond, „hivatalos” döntést rehabilitálásáról mégis csak a rendszerváltás előtti egyik utolsó ülésén hozott az MSZMP városi bizottsága, javasolva a városi tanácsnak „a körébe tartozó intézkedések” megtételét: állítsanak emléktáblát, tartsanak emlékülést, stb. Az egykori Munkásotthon falára helyezett domborműves emléktábla avatásán még ott lehetett Erzsike néni, de az 1991-es díszpolgárrá választást már nem érthette meg. 1990. április 13-án ment el megpihenni férje mellé.

Azóta több konferenciát tartottak Takács Ferencről, tudós szakemberek elemezték, értékelték tevékenységét, utcát, intézményt neveztek el róla...

Takács Ferenc megszenvedett jussa, hogy emlékét szeretettel ápoljuk, tanuljunk sorsából, tragédiájából, életműve mindannyiunké legyen.

* A szociáldemokrata politikus halálának 55. évfordulója alkalmára írott cikk adatai Takács Ferenc özvegyétől származnak, aki azzal tisztelte meg e sorok íróját, hogy megismertette férje életével, tevékenységével, s a Németh László Városi Könyvtár helyismereti gyűjteménye számára összegyűjtötte és leírta férje városi közgyűlési, parlamenti beszédeit is.

Köszegfalvi Ferenc

A hely: ahol a család, ahova születünk: meghatározza az ember életét. „Tornyai tanúsítja: tágaságában, távlatában is szép táj: jó föld, szűkszávu, de emberséges lakók, - mindez (egyebek mellett) jellemző Hódmezővásárhelyre. Amely különben az egész hajdani Nagymagyarország legjobban dokumentált városainak egyike, <jobban meg van örökítve>, mint Kassa, Kolozsvár, vagy - mondjuk - a szomszéd Szeged, melynek pedig volt Tömörkénye, Mórája, Bálint Sándora. De Vásárhelyről már behatóan írt Fényes Elek [...], Török Károly, Szeremlei, három Lajos: Bibó, Kiss és Nagy Lajos, [...] Németh László, végül Szent István. És most itt egy újabb „körkép”, egy család körülbekintése és kisugárzása. A Fáy és Osváth család...” - mondja Kristó Nagy István a kötet előszavában.

Old és köt a szülőföld. Miként old és köt Hódmezővásárhely, ez a különös mítoszsal körülengett város és vidéke? Választ kaphatunk Osváth László *Kötődés - a szülőváros, Hódmezővásárhelyhez* című kötetéből, mely interjúkat, műsorok forgatókönyveit, írásokat és levelezéseit tartalmazza. Mindemellett fontos kordokumentum, nemcsak Hódmezővásárhely, hanem a magyar kultúrtörténet szempontjából is.

Osváth László pályafutása során sokoldalú személyiségének köszönhetően hivatása gyakorlása közben - színművészet, irodalom, könyves szakma, közművelődés, rádiózás - igyekezett megállni a helyét, s mindig tudott valami maradandót alkotni. Ambíciózus szervező, elhivatott vezető, noha ő magát, „szürke eminenciás”-nak nevezte. Életét végig kísérte a ház-haza-hűség gondolatköre, mely e kötetet is átszövi. Mindez erőteljesen érzékelhető az érzelmileg emelkedett hangulatú interjúiban éppúgy, mint a történések hátterét feltáró levelezéseiben, nem kímélve másokat, s ezzel együtt önmagát sem. A kulisszák mögé nemcsak a levelezések révén láthatunk be, hanem egy-egy műsor, rendezvény forgatókönyvei által, megmutatva a szervezés szövevényes rendszerét, az utolsó pillanatig változó helyzetet, míg felgördül a függöny...

Nem túlzás azt állítani, hogy Osváth Lászlónak a jövő nemzedéke mégis e kötetének köszönhetően ismerheti meg igazi arcát, szenvedélyét, szakmai brilirozását, aki interjúalanyai által mutatja be a szülőföldet, az ember alkotta csodákat, melyről így vall az *Utószó helyett* kötetnyitó gondolataiban: „Műsoraim, velem készült interjúk, úgynevezett „produkciós műsor”, melyben alanyaim portréját belőlük fakadó versekkel, zenékkal „rajzolom” meg, és velem a kérdező önmagamát is.”

A majd ötszáz oldalas kötet gazdag forrásanyaggal rendelkezik, melyben a részletes tartalomjegyzék segít eligazodni, bár egy név- és forrásmutató is jó szolgálatot tenne. Alapvető kultúrtörténeti kézikönyv, amely nélkül nem képzelhető el a Hódmezővásárhely huszadik századi története, s ugyanígy nem képzelhető el a rádió, a média vagy a magyar közművelődés, könyvterjesztés és színház története sem. A fotókkal gazdagon illusztrált kötet nemcsak a kutatók, hanem a város híres embereinek életútja iránt érdeklődőknek is igazi kuriózzal szolgál.

Érdemes elidőzni az egyes fejezeteknél. Az *Emlék-képekben* ismerkedhetünk meg a Fáy- és Osváth-családdal, a városhoz való viszonyukkal. *A szürke eminenciás* részben Osváth László szakmai életútjába nyerhetünk betekintést, míg *A barátságok nem az égből kóttak*nek, levelezéseinek keresztül mutatja be életének meghatározó kapcsolatait. A kötet talán legmegragadóbb része a *Mese az egész világ... Az emberi kapcsolatok tükrében*. Terjedelmében is ez a legnagyobb, több mint százharminc oldal. Az interjúkat, beszélgetéseket olvasva nem tudja letenni az ember a könyvet, hisz a jól szerkesztett rádióműsorok alanyai mind közismert művészek, tudósok, közéleti személyek, akik őszintén vallanak életükről, hivatásukról.

Ezt követően a *Volt egyszer egy színház* fejezetben a színháztörténeti emlékülés és a hozzá kapcsolódó ünnepség forgatókönyvével ismerkedhetünk meg. Külön fejezetet kapott az *Osváth Béla Kulturális Közhasznú Társaság* története, mely nevét Osváth Béla dramaturgról kapta. A közelmúltban létrehozott *Elszármarazottak találkozója* városi rendezvénybe is betekínthetünk.

Földvári László: *Mikor a színészek beérkeztek a városba, megszólaltak a harangok...* színháztörténeti kézikönyv és Vöröss István *Viharvető* és a *Bronztűkör* - Máté István szövegkiadásaihoz kapcsolódó levelezését is közli. Osváth László a *Barátaimtól búcsúszom* fejezetben emlékezik. A szerző záró gondolatait az *Epilógusban* fejt ki. A kötet végén olvashatjuk Urbán Beatrice kötődéshez fűződő meditációját, mely továbbgondolkodásra készít bennünket...

„Ez a könyv témájában részben helytörténeti is, és Osváth László önvallomása is. Mélyében azonban a magyar kultúra - egyetemes értelemben - gyökereztető fontos része. Az alanyok példaértékű emberek gyökereikre épített gondolatokkal. Pályájuk-hivatásuk útjával környezetkultúrát mutatnak, értéket-mértéket sugallnak, mint elérhető és követendő példát. [...] Ez a könyv a rádiózás történetének is fontos érdekes darabja.” - írja Szepesi György.

Ennél kifejezőbben nem lehet szólni e kötet értékéről, üzenetéről, melyet áthat a szerző által kiemelt ház-haza-hűség gondolatköre. Osváth László *Kockák* című versében így vall:

Hiszem, hogy csak igazul szabad élni, Tudom, hogy csak bölcsességgel lehet élni.

A szerző szerkesztésében megjelent könyvet mindenkinek ajánlom, általa bepillantást nyerhetünk szülőföldünk huszadik századi történetébe, mely a jövő nemzedékének segítségül szolgálhat a múlt értelmezésében, miközben megismerkedhetünk századunk egyik reneszánsz típusú emberével, Osváth Lászlóval.

Benák Katalin